

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՄԱՍԻՍ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի, Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանից խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисть, Редакция «Масхак».

Կամ Tiflis, Rédaction «Maschak».

Տ է լ է ֆ օ ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տոն օրերէն):

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամէն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են

խրաւատագրի տողատեղին 1) կոպեկ:

Տ է լ է ֆ օ ն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՔՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պէտք է բարձրել անօգնական վիճակը: Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Երկրաչափից ձեւա- վածների օգտին. Մի մոռացված գաղափար. Նախնային ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կ. Պոլսի լրագրողներից. Արաբիայի լրագրող. — ՀԵՌԱՅԻՆՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱ- ՐԱՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Իսլամի ֆանատիկները:

ՊԵՏԻ Ե ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԱՆՕԳՆԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Գաւառից դարձեալ գանգաւորներ ենք լինում այն անօգնական վիճակի մասին, որի մէջ գտնվում են մեր գիւղերը բոլոր- կան օգնութեան վերաբերմամբ: Միայն այն գիւղերը, որոնք գտնվում են քաղաք- ներին մօտ, կարողութիւն ունեն գիւղի բոլորին հեշտութեամբ, իսկ հեռավորները ստիպված են գիւղի միայն բացառիկ դէպ- քերում և կամ բոլորովին հրաժարվել բոլոր օգնութիւնից: Մինչև որ բժշկը գալիս գիւղ, նորից վերադառնայ և դեղեր ուղարկէ՝ անցնում է այնքան ժամանակ, որ յաճախ բոլորովին ապարդիւն է մնում բժշկութիւնը: Իսկ տանել հիւանդներին բժշկի մօտ, նրա կեցած տեղը, շատ անգամ անկարելի է լինում, որովհետև հիւանդը անկարող է ձի նստել, կամ սայլով ձանա- պարհորել, իսկ բժշկի մօտ գալուց յե- տայ նա հետք չունի ապաստան գտնելու, որովհետև հիւանդանոցներ կամ չը կան, կամ նրանք այնքան փոքր են, որ անկա- րող են տեղաւորել միանգամից շատերին: Երբ որ գանգաւորներ լսում ենք փոքրիկ և յետ ընկած գիւղերից՝ մենք հասկա- նում ենք, թէ ի՞նչ անելանելի վիճակի մէջ են գտնվում այդ գիւղերը. իսկ երբ այդ գանգաւորները դալին են մեծ, հարուստ գիւղերից, որոնք աւանի և քաղաքի բնա- տուրութիւն են կրում և որոնք կարող էին իրանց սեփական միջոցներով բժշկի հրա-

ւիրել և նրան պահել՝ այն ժամանակ մենք պարզ նկատում ենք, որ մեր մէջ դեռ շատ թոյլ է ինքնագործութեան ոգին և դեռ բաւականաչափ չէ զգացված բժշկական կանօնաւոր օգնութեան բարե- րար նշանակութիւնը:

Մանաւանդ սարսափելի է գիւղերի վի- ճակը, երբ առաջ է գալիս որևէ վտան- քաւոր հիւանդութիւն, որ արագ տա- րածվում է և խլում է բազմաթիւ զո- հեր ազգաբնակչութիւնից: Այժմ, երբ գի- տութիւնը կարողութիւն է տալիս մա- քաւել հիւանդութիւններից շատերի դէմ, կամ մեղմացնել նրանց սպանիչ ազդեցու- թիւնը, օրինակ գործածելով շիճուկի դիֆ- տերիայի նման ծանր և ուրիշ հիւանդու- թիւնների դէմ, անհերքելի է, որ հարեւ- րաւոր և հազարաւոր երեխաներ զու- տեղը ենթարկվին սարսափելի և անխնայ կոտորածի:

Մեծ գիւղերը առանձին-առանձին կամ միացնելով իրանց հետ հարեւան փոքր գիւղերը՝ կարող էին միահամուռ ոյժերով և՛ բժշկի հրաւիրել և՛ հիւանդանոց պահել, և՛ ամբողջ բժշկական օգնութեան գոր- ծին տալ կանօնաւոր կազմակերպութիւն: Գիւղական համայնքների մէջ գտնվող բան- իմաց և փոքր ի շատէ կրթված մարդիկ պէտք է իրանց վրա նախաձեռնութիւն վերցնեն և աշխատեն իրականացնել այդ հարկաւոր գործը մեր գաւառի գանգաւոր մասերում, որոնք ներկայումս չարաչար պատժվում են իրանց անօգնական վիճակի պատճառով:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՕԳՏԻՆ

Երկրաչափից ձեւավածների օգտին ստացանք հետեւեալ նուիրատուութիւնները.

Մարգարիտից, պ. Հալաւանից, 75 ռ, 70 կ, որ նուիրել են հետեւեալ անձինք. Թ.

սելով, թէ լրագրումը տեղ չը կայ կամ թէ տեղը քիչ է, եւ թէ դրա համար է, որ քիչ վկայութիւն է բերում. սակայն իրողութիւնը ինքը պարզ յայտնի է, որ այդպիսի վկայու- թիւններ ոչ թէ միայն չը կան, այլ դրա բոլո- րովին հակառակները կան:

Նրա բերած քիչ վկայութիւնից (71-դ համա- րում) երեւում է միայն 1) որ քրիստոնեաներն են Մուհամմէդին մարդասիրութիւն ցոյց տուել և ոչ թէ ինքը նրանց: 2) Ճշմարիտ է, որ Մու- համմէդը Ղուրանից շատ է խօսում սուրբ Գրքի մէջ յիշված մարգարէների մասին, այնպէս որ իսամ թէլա-էդ-դին Սըլթի իր «Թիգան» կոչված աստուածաբանական գրքում ասում է, թէ Ղուրանի մէկ երրորդ մասը միայն Մու- ամմէդ մարգարէի վրա է գրված. բայց, այնու ա- մենայն, Մուհամմէդը ամենամեծ ատելու- թիւնով ատում էր հրէաներին եւ նա կրողները, ջնջեց ու փշաղեց նրանց արմատը Մարբաթից: 3) Պ. Աղաւզի՝ Ղուրանից բերած մի բանի վը- կայութիւնները (բացի՝ որ գրուները եւ հա- մարները—արդեօք գիտմամբ—սխալ են նշա- նակված) ծուլված են եւ սխալ գաղափար են տալիս ընթերցողին:

Այստեղ միայն չունենք «Բաւմի»-ի սխալնե- րը մի առ մի ուղղելու եւ մանաւանդ նրա Ղու- րանի խօսքերը սրբագրելու դիտմամբ արած ծուռ թարգմանութիւնը. այլ ցոյց կը տանք իս- րամի ֆանատիկութիւնը եւ ատելութիւնը դէպի ոչ-միւսիւման ազգերը: 1) բուն Ղուրա- նից առնուած վկայութիւններով իրանց ճշմա- րիտ թարգմանութեամբ միասին. 2) Մուհա- մմէդի իրան կեանքից եւ 3) Իսլամի պատմու- թիւնից վերցրած փաստերով:

Ճշմարիտ է, որ Ղուրանը գրեթէ լիքն է քրիս- տոնէական եւ հրէական պատմութիւններով կամ ճիշտն ասած՝ առասպելներով. առասպել ենք ասում, որովհետեւ Մուհամմէդը, որ «ուսմի»

Տէրտէրեան, Բ. Չօլաքեան, Չ. Չօլաքեան, Ն. Չօլաքեան—5-ական ռ., Ա. Չօլաքեան 4 ռ., Ս. Չօլաքեան 3 ռ., Հ. Չօլաքեան 3 ռ., Ա. Չօլաքեան—2-ական ռ., Ոսկ. Չօլաքեան, Ս. Չօլաքեան, Մ. Չօլաքեան—1-ական ռ., Պ. Պահարեան, Թ. Լուսարեան, Ս. Ուղլիեան, Ա. Մեղրիկեան— 5-ական ռ., Ս. Թորոսեան 3 ռ., Ն. Եսայիեան 1 ռ., Ա. Մեղրիկեան 1 ռ., Միս. Մակարեան 2 ռ., 50 կ, Պ. Մակարեան 2 ռ., Մ. Գոճամա- նեան 3 ռ., Միս. Գոճամանեան 1 ռ., Վ. Կու- կուեան 50 կ, Թ. Գարիբանեան 50 կ, Ս. Պալիեան 20 ռ., Գուլարեան է 75 ռ. (70 կ. պատի ծախս է դուրս եկած):

Գալաղարաւոր գիւղի տանուտէրից 10 ռ., ժողովված նոյն գիւղի հասարակութիւնից:

Արմեանսկից, Մազլումեանից, 37 ռուբ- րի, որ նուիրել են հետեւեալ անձինք.

Ա. Օպերեան 5 ռ., Եղբ. Ալիանաբեաններ 5 ռ., Եղբ. Պահաններ 5 ռ., Բ. Ղալաեան 3 ռ., Լ. Սպենդիարեան 3 ռ., Թ. Դաւթեան 2 ռ., Գ. Մազլումեան 2 ռ., Ա. Տապախեան 2 ռ., Մ. Քեօսէյեան 2 ռ., Մ. Մղլիսեան, Ս. Տօնի- կեան, Մ. Բալալեան, Գ. Խոյսեան, Ս. Սեփի- լիկեան, Մ. Մաքեան, Կ. Անանեան, Ն. Տապախեան 1-ական ռուբլի: Գոլմարեան է 37 ռուբլի:

Կարսից, Ս. Յովսէփեանից, 15 ռուբլի, որ նուիրել են հետեւեալ անձինք.

Եղբ. Ս. եւ Աստ. Յովսէփեաններ 10 ռ., Կ. եւ Թ. Ասլանեաններ 3 ռ., Կ. Աղաբէկեան 1 ռ., եւ Ա. Փորտուրեան 1 ռ.: Գոլմարեան է 15 ռուբլի:

Շուշուց, Խ. Մեղրումեանից 34 ռ. 50 կ., որ նուիրել են հետեւեալ անձինք Խ. Մեղրու- մեան 2 ռ., Թ. Նուրիջանեան 1 ռ., Ղուրան- Ալի—Հաջի—Մահմադ-օղլի 2 ռ., Մ. Օրբէյեան, Ի. Նուրիջանեան, Ալեքսի (յոյն), Թ. Յակոբեան, Մ. Թուրանեան, Ն. Պետրոսեան—1-ական ռ., Թ. Պետրոսեան 50 կ., Ա. Սարգիսեան, Մ. Տէր- Մաթէոսեան, Գալալայի—Ալի—Իրաւի—օղլի— 1-ական ռ., Իլլըրի—Մազաթ-օղլի 50 կ., Ալի— Արաւա—Բաջի—օղլի 50 կ., Կ. Նուրիջանեան 1 ռ., Հ. Անտոնեան 1 ռ., Խ. Գրիգորեան 50 կ., Ս.

(անգրագէտ) էր եւ «ուսմիներ» (անգրագէտ- ների) մարգարէ (տես սուրէ 7, 156 եւ 158, սուր է 62, 2) ոչ հին եւ նոր Կտակարանն էր կարգադրած եւ ոչ էլ կարգել էր տուել մէկին, որ բովանդակութեանը ուղարկութիւն գոր- ձած լինէր. այլ հասարակ տգէտ ժողովուրդը, թէ քրիստոնեայ կամ թէ հրէայ, ինչ չինծու պատմութիւններ որ փողոցներում անում էր՝ նրանցից է առել իր սրբազան պատմութեան պաշարը եւ այն էլ շատ վերիվերոյ, կրկը- տուր եւ անկապ: Օրինակի համար, Մու- համմէդը կարծում է, թէ Իսմայէլը Թակեթի հայրն է (սուրէ 2, 127) եւ չարաչար շիո- թում է Մովսէսի քոյր Մարիամին եւ մեր Փրկիչ Յիսուսի մայր Մարիամին իրար հետ, կարծելով թէ այդ երկուսը մէկ անձն են, մինչդեռ մէջտեղը 1500 տարու չափ միջոց կայ: Անա այսպէս է խօսում Ղուրանը. «Յի- րաւի Աստուած ընտրում է Աղամը, Նոյը, Աբ- րահամի ընտանիքը եւ Ամրամի ընտանիքը ա- մեն աշխարհներից բարձր, որովհետեւ Աս- տուած լսող ամենագէտ է. այն ժամանակ ա- սեց Ամրամի կինը. «ով Տէր իմ, ես քեզ ուխ- տեցի այն, որ իմ որովայնի մէջ է, քեզ ընծայ- երով նրան (գրեւով), ուրեմն ընդունիր ինձա- նից, որովհետեւ դու լսող ամենագէտ ես իսկ երբ որ ծնեց՝ ասեց, ով Տէր իմ. ես մի աղջիկ եմ ծնել. բայց Աստուած գիտէր թէ նա ինչ է ծնել—եւ տղան աղջկան նման չէ—եւ ես նրա անունը Մարիամ դրի... եւ Աստուած ընդու- նեց այն աղջիկը բարի հաճութեամբ... եւ յանձնեց ինձանկու Ջաբրիլային»... (սուրէ 3, 20 եւ այլն): Այս խոշոր շիոթումը յայտնի է եւ նրանից, որ Յիսուսի մօր Մարիամի անու- նովը կոչված 19-րդ սուրէի 29-րդ համարում Գրիստոսի ծննդեան պատմութիւնը անելիս ասում է Մուհամմէդը ժողովուրդի բերանով Մարիամին. «Ով Ա. հարո՞ւս ի քոյր, քո հայրը

Գալստեան 50 կ., Ա. Մէհարեան 2 ռ., Ս. Անտոնեան 1 ռ., Արաւա—Աստու—Ալի—օղլի 1 ռ., Մ. Արաւով 5 ռ., Թ. Յակոբեան 50 կ., Թ. Ղալալեան 1 ռ., Մ. Տէր—Մարգարեան 1 ռ., Բ. Բէյ Մէլիք—Փարազանեան 1 ռ., Հ. Տէր—Մարգարեան 50 կ., Մալադի—Ջաբար—Մալադի— Իսմայիլ—օղլի 1 ռ., Հ. Իւզրաչեան 1 ռ., Հ. Մանուկեան 1 ռ.: Ընդ ամենը 34 ռ. 50 կ.:

Փաթիթ ալի օսարից, Չ. Մեղրե—Քարա- մեանից, 50 ռուբլի, որ ժողովված է տեղական հասարակութիւնից:

Թիֆլիսի արհեստավորաց դպրոցի աշա- կերաններից 4 ռ. 20 կ.:

Ընդամենը 255 ռ. 70 կոպեկ. իսկ նախկին ստացվածների հետ միասին 8853 ռ. 04 կ.:

ՄԻ ՄՈՌԱՑՎԱԾ ԳԱՂԱՍՎԱԾԻ (Նամակ Հնչեշտից)

Հնչեշտ աւանը գտնվում է Կիչնեվից մօտ 35 վերստաչափ տարածութեան վրա, Բեսարա- բայի նահանգում: Աւանը Մանուկ-բէյ հայազգի իշխանի սեփականութիւնն է. բնակիչների մե- ժամանակութեւնը միջաւայրներ են, նմանազէս հրէաներ. փոքրամասնութիւն են կազմում ռուսներն ու հայերը: Վերջիններիս թիւը սահմանափակվում է 30 ընտանիքով: Բայց չը նայած այս չնչին թիւին, Հնչեշտի հայ հասա- րակութիւնը ունի մի սիրուն եկեղեցի, պա- հում է հոգեւորականութիւն:

Իրօք՝ եկեղեցին եւ հոգեւորական դասը պահվում են չորսիւ տեղիս կալուածատիրոյ, վերոյիշեալ իշխան Մանուկ-բէյի: Որպէս եկե- ղեցու *), նոյնպէս եւ Հնչեշտում հայ գաղու- թի գոյութիւնը բացատրվում է Մանուկ-բէյ- ների տոհմային պատմութեամբ: Այդ իսկ պատ- ճառով աւելորդ չի լինի մի թուոցիկ ակնարկ գցել այդ տոհմի պատմութեան վրա:

1828 թիւն ռուս-թրքական պատերազմների միջոցին իշխան Մանուկ-բէյ Միրզայեանց, որ

*) Բեսարաբիայում ընդ ամենը հայոց 5 եկեղեցի կայ. Կիչնեւում, Իսմայիլում, Օրշէյում (աղօթատուն), Հնչեշտում եւ Սքերմանում: Սքերմանում կայ և մի վանք ս. Վերդի անունով:

վատ մարդ չէր եւ ոչ էլ քո մայրը՝ ապաստամբ եւ այլն: Ուրեմն ըստ Ղուրանի՝ Յիսուսի մայր Մարիամը Ահարոնի քոյրն է լինում: Մուհա- մմէդը պատմում է նաեւ, թէ ինչպէս Ջուլ- կարնէյը (Ալեքսանդր Մակեդոնացին) արեգա- կի մայր մտնելու տեղը տեսնելու դնաց եւ ի- րաւ մի շատ ընդարձակ տաք ճահիճ գտաւ, որ արեգակը այնտեղ մայր մտաւ: (Սուրէ 18, 82 եւ այլն): Մուհամմէդը արդէն շատ այդպիսի առասպելական բաներ է ասում, նոյնպէս եւ հին ու նոր Կտակարանների պատմութիւննե- րից ծուռ լսածը աւելի ծոծրով իր ուղածիւր պէս: Բայց ուրիշ ինքնանոր մարգարէների պատմութիւններ էլ է անում, զոր օրինակ Ղովո, Հուդ, Շուէյր, Սալէհ եւ առակաբօս Լօգման եւ ուրիշները. այնպէս որ մահմադա- կան գիտնականները 124,000 մարգարէ են ընդունում, թէ եւ հազու գիտն քսան եւ չոր- սի անունը տալը:

Բայց միթէ Ղուրանի այս կամ սրա նման շատ աղաւաղված պատմութիւնները, նոյն-իսկ եթէ չիտակ էլ լինէին, կարող են ապացոյց լինել, թէ Մուհամմէդը սիրում է քրիստոնեա- ներին կամ հրէաներին, ինչպէս որ ուղում է միջ հաւատացնել «Բաւմի»-ի յօդուածը: Ոչ երբեք: Իրաւ է, որ արաբներին մարգարէն սկիզբը մեծ տպաւորութիւն էր ստացել քրիս- տոնեաներից եւ իր կրօնական բոլոր գաղա- փարների սկիզբը ընդունել է քրիստոնէական վանքերից, ուրեմն եւ մինչեւ մի աստիճան էլ յարգում էր քրիստոնէութիւնը եւ Աստուածա- չունչը: Ղուրանից կարելի է աւելի քան թէ հարիւր վկայութիւն բերել, որ Մուհամմէդը ընդունում է մեր սուրբ Գրքերը, եւ տեղ-տեղ էլ գովում է քրիստոնեաներին, օրինակ Սեղան կոչված 5-րդ սուրէի 85 համարում. «Դու կը գտնես, որ հատուցողների դէմ ամենախիտ թշնամիները հրէաներն են եւ կռապաշտները:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՍԼԱՄԻ ՖԱՆԱՏԻԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Բաւմի» լրագրի այս տարվայ 66-դ, 69-դ եւ 71-դ համարներում Ա. Աղաւզի ստորագրու- թեամբ եւ «Իսլամի» «ֆանատիկութիւնը» եւ նրա վերաբերմունքը դէպի ոչ մուսուլմանները՝ վերաբերում մի բաւական ընդարձակ յօդուած է դնողով, որ աշխատում է հաւատացնել ըն- Դրեցողներին, թէ միմյանից նախապաշարում եւ անհիմն կարծիք է քրիստոնեաների կողմից, որ մահմադականների մասին պնդում են, թէ կրօնամոլ են, հալածաւէր են եւ ուրիշ կրօնը- ների պատկանողներին ատում է եւ նրանց ա- րեան ծաղաւ են: Ընդհակառակը, ասում է պա- րոն յօդուածագիրը թէ իսլամը ներողամիտ է, համերոգ է եւ մանաւանդ քրիստոնեաների հետ հեղափոխութեամբ է միայն դա- րեթէ մի չնչին տարբերութեամբ է միայն դա- նազանվում քրիստոնէութիւնից:

Բայց այդպէս է—Ոչ: Ի հարկէ, ով որ մի բան է պնդում, պէտք է որ նրան էլ հաստատող փաստերը եւ վկայու- թիւնները ներկայացնէ, որպէս զի լսողը կամ ընթերցողը փաստերով համոզուի. իսկ եթէ ոչ՝ նրա ասածները բոլորն էլ պարապ զրոյցներ են ու անօգուտ ժամավաճառութիւն: Աղաւզի խոս- տանում է իր յօդուածի երկրորդ մասի վեր- ջումը, որ այդ փաստերը թէ Ղուրանից եւ թէ բուն իսկ Մուհամմէդի կեանքից կը բերէ իր յօդուածի հետեւեալ մասումը: Բայց զուր ևնք կարգում այդ հետեւեալ մասը, որովհետեւ այնտեղ էլ այն պէտք եղած փաստերը չը կան: Թէ եւ յօդուածագիրը իրան արդարացնում է ա-

